

A házi berkenye (*Sorbus domestica* L.) előfordulása a Börzsönyben

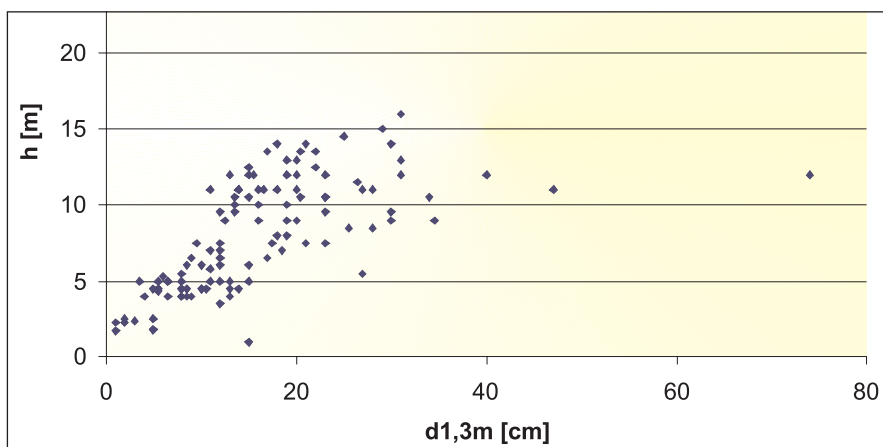
Az Ipoly Erdő Zrt. és a LLP Erazmus jóvoltából megadatott a lehetőség, hogy 2009 nyarán létrejőjön egy börzsönyi házi berkenye térképezés, amelyben az Ipoly Erdő Zrt., a Szlovák Mezőgazdasági Egyetem és a Duna Ipoly NP munkatársai is közreműködtek.

Miért éppen a házi berkenye?

A házi berkenye vagy fojtóska azokhoz az erdei gyümölcsfa-fajokhoz tartozik, amelyeknek az előfordulása nem olyan gyakori. BARTHA (1996) szerint e faj Magyarország területén erősen visszaszorult - annak ellenére, hogy KÁRPÁTI (1960) még a 60-as évek elején azt állította: a házi berkenye állományai nincsenek radikálisan veszélyeztetve. A házi berkenyét napjainkban leginkább öreg szőlőkben vagy elhagyatott gyümölcsösökben találjuk meg, az egykori kultúrtáj egyfajta torzóiban. Erdőben nem gyakori, mivel a magas fényigénye csökkenti a túlélés esélyeit (PAGANOVÁ, 2008). Egyszóval azt is állíthatjuk, hogy pionír fajként viselkedik. Így, erdész segítsége nélkül kiszorul olyan helyekre, ahol több fény, de egyben kevesebb víz áll a rendelkezésére. Ezek közé a kopár déli, délnyugati fekvésű oldalak tartoznak, ahol berkenyénk a molyhos tölgygel és a virágos kőrissel együtt igyekszik boldogulni. Elvéve található olyan példányokat is, amelyek a főállomány koronaszintjében vannak, vagy akár föléje is törnek. A házi berkenye-populáció csökkenése Európa-szerte ahhoz vezetett, hogy nagyobb figyelem irányult nemcsak a házi berkenye, de a többi erdei gyümölcsfa-fajok felé is. Ezek a tények indokolják, hogy figyelmünk éppen a házi berkenyére terelődött, mint egy igen szárazságtűrő faj felé, melynek fontossága kéz a kézben fog növekedni a klímaváltozás előrehaladtával.

Mit illene tudnunk a házi berkenyéről?

Körülményeink között a házi berkenye – állományban – ritkán éri el a 20 m magasságot. Németországban találtak példányokat állományban, amelyek elér-

A házi berkenye (*Sorbus domestica* L.) átmérő- és magasság viszonyai a Börzsönyben

ték a 30 m-t. Itt néhány példány 140 évesen elérheti a 60-70 cm mellmagassági átmérőt. Fatömeg-produkciója Németország erdeiben összehasonlítható a tölgy II. és III. minőségi osztályával (KAUSCH-BLECKEN, 2000), ami a magyar erdőkben gyakorlatilag elképzelhetetlen. Nálunk a törzse nehezen tisztul és többnyire az ágrendszere is problematikus. Sokszor nagyon éles szöveget bezáró, ún. kodomináns ágak keletkeznek, amelyek statikai problémákhoz vezetnek az ágak megterhelésénél. Mivel a fojtóska fényigényes faj, hajlamos arra, hogy rövid törzset építsen és megalapozza a koronáját. A fája barkóca berkenye fájához hasonló, csak valamivel sűrűbb. A geszt sűrűsége 0,88 g/cm³ – ezzel a legsűrűbb gesztel rendelkező európai fa (!). A gyümölcse – mint takarmány – pozitívan hat az egyes vadfajok emésztőrendszerére ezzel növeli az erdőállomány vadeltartó képességét. A házi berkenye fennmaradását főleg az emberi tevékenység befolyásolja – önmagában, természetes úton csak elvétve újul fel.

A börzsönyi térképezés eredményei

39 lelőhelyen 158 példányt azonosítottunk, és mértünk be. A 158 példányból 35 példány (22%) volt fiatalkorú magonc vagy sarj, 60 példány (30%) termett.

A vizsgált példányok négy eltérő gyümölcsformát mutattak: *f. maliformis* – almaforma: 29 példány (18%), *f. pyriformis* – körteforma: 25 példány (16%), *f. micropyriformis* – aprókörte-forma: 2 példány (1%) és *f. zempleniensis* – aszim-

metrikus körteforma 3 példány (2%). A példányok átlagban 6,13 m magasak, a korona átmérője átlagban 4,15 m és a $d_{1,3}=15,6$ cm. A legmagasabb példány 16 méteres volt (lelőhely: Ötperces pihenő). A legnagyobb átmérővel rendelkező, állományban vegetáló példány a királyréti Hársasban található ($d_{1,3}=34,5$ cm), a legvastagabb, erdőn kívül létező fa a diósjenői Szőlőhegyen termő, óriás példány ($d_{1,3}=74$ cm). A leggazdagabb lelőhely a királyréti Madaras oldalon található (15 példány). A legmagasabban fekvő lelőhely a Kecse-hát bércezen található (tengerszint feletti magasság 610 m), de ezek a példányok nem teremnek. A 39 lelőhely közül kb. a felében volna kívánatos az erdész beavatkozása, hogy az ott lévő populáció fennmaradása biztosított legyen.

Javasolható lépések?

A házi berkenye fennmaradása céltudatos hozzáállást igényel, hiszen megvan a kiinduló pont - a térképezés eredménye. A fojtóska-populáció stabilizálása a Börzsönyben két munkálatból állna. Az első munkálat a jelenlegi állomány fenntartása lenne, az „*in situ*” génmegőrzés. A lelőhelyeken, ahol a házi berkenye-populáció veszélyeztetett, a problémát nagyon egyszerűen meg lehet oldani lékvágással, esetleg az elnyomott példányok támogatásával. A kiszabadított egyedek többnyire 2 év lefolyása után „térnek észhez”, és kezdenek teremni. Ha az első cél valamilyen okból csődöt mond, a B – tervhez kell folyamodni. Ez lenne az „*ex situ*” génmegőrzés.

* a Szlovák Mezőgazdasági Egyetem Nyitra, Kertészeti és Tájépítészeti Kar
email: lazlo.bakay@gmail.com